

Тыва Республиканын Сут-Хол кожуунун
муниципалдыг бюджеттиг ниити билиг албан чери
Ооржак Т-Б. А. аттыг Алдан-Маадыр ортумак ниити билиг школазы

Тыва дыл башкыларынын
методиктиг каттыжыышкынынга
чугаалажып корген

Протоколдун дугаары 1
« 31 август 2023г.
М.К. удуртукчузу:
Ооржак /Ооржак Е.Ч./

Чопшээрешкен:
Директорнун ооредилге-
кижизидилге талазы-биле
оралакчызы
Сарыглар С.С.
« 1 октябрь 2023 ч.

Бадыладым:
Школанын директору
Ондар Е.Ы.
Дужаалдын дугаары 10
« 1 октябрь 2023 ч.

Ажылчын программа

<u>Тыва</u>	<u>домаш</u>	
2023-2024		
<u>7 класс</u>	ооредилге чылы <u>3</u>	<u>10R</u>
клазы	неделяда келир шагы	чылда эртер шагы

Тургускан: Ондар Екатерина
Вигоринбуева
Категориязы: I

Тайылбыр бижик

Тыва дыл –Тыва Республиканын куруне дылы. Тыва дыл эртеми –тыва ортумак школага ооренир чугула эртемнернин бирээзи болур. Ук эртемни ооредирде 2008 чылда ундурген «Тыва дыл болгаш харылзаалыг чугаа сайзырадылгазы 5-11 класстар. Куруне стандарты. Ооредилге программаларынын» негелделеринге, сорулгаларынга дууштур тургускан.

Ажылчын программа; титулдуг арын, тайылбыр бижик, тыва дылды ооредирин сорулгалары болгаш кылыр ажылдары, ооредилге –тематиктиг план шингээдип алыр билиглери, ооредилге-методиктиг хандырылгазы(ажыглаар литература данзызы),колендарь-тематиктиг планнашкындан(капсырылга) тургустунган.

Тыва дылды оорениринин сорулгалары болгаш кылыр ажылдары:

Школага тыва дылды башкылаарынын **сорулгалары** мындыг:

-ооредилге лексика, фонетика, сос чогаадылгазы, грамматика (морфология болгаш синтаксис),стилистика аймаандан тодаргай билиглери бээр, алган билиглеринин практика кырынга ажыглап билиринин мергежидилдерин болгаш чанчылдарын хевирлээр;

-шын бижииринин болгаш бижик демдектерин салырынын быжыг чанчылдарын бээр;

-оореникчилернин литературлуг дылын нормаларынга чанчыктырар, оларнын сос курлавырын байыдар болгаш чугаазынын культуразын бедидер;

-оореникчилернин ниитилел амыдырылынга дылдын ужур-дузазынын, хогжулдезинин дугайында база тыва дылдын оске дылдарынын аразында туружунун дугайында бодуун билиглер-биле таныштырар;

-оларнын логиктиг боданыышкынын болгаш чугаазын сайзырадыр;

-торээн дылынга камныг болгаш хандыкшылдыг болурунга кижизидер, дылдын байлаан шингээдип алырынга оореникчилернин сонuurгалынын куштелдирер;

-дыл материалын ажыглап, оореникчилерин мозу-шынар, куш-ажыл, экология болгаш эстетика талазы-биле кижизидилгезин боттандырар.

Тыва дыл эртемни ооредиринин утказы болгаш тургузуу

Тыва дыл – Тыва Республиканын куруне дылы. Ында тыва улустун торээн дылын сайзырадып келген байлак дуржулгазы, мерген угааны, угаан-бодалынын чедишкиннери мооннеттинген. Ол дээрге тыва культуранын – улустун аас чогаалынын, литературанын, театр уран чуулунун болгаш уран чуулдун оске-даа янзыларынын, парлалганын,

эртемнернин, ажил-херекти чорударынын, ооредилгенин болгаш кижизидилгенин дылы апарган. Амгы уеде тыва дыл тыва улустун амыдыралынын, ажил-чорудулгазынын бугу-ле талаларында калбаа-биле ажыглаттынып турар.

Торээн дылын шингээдип алыры- оореникчилерге оске эртемнерни чедишкинниг билип албышаан, долгандыр турар амыдырал болгаш бойдус дугайында билиглерни калбартып, улуг салгалдын байлак дургулгазын ажыглап билиринге чанчыктырар.

5 класска тыва дыл ооредип тура, программанын кандыг-даа болуун, темазын катаптап тура, бижимел болгаш аас чугаа сайзырадыр, литературлуг дылдын нормаларны сагыырынга чанчытырар, чугаа культуразын бедидер.шын бижилге болгаш бижик демдектерин шын салырын чанчылдарын быжыглаар. Грамматиктиг сайзыралганын бугу хевирлерин кичээл бурузунге ажыглаар (фонетиктиг, графиктиг, орфоэптиг, сос тургузуун, сос чогаадылгазынын талазы- биле лексикти, морфологгтут, синтаксистиг, орфографтыг, пунктуастыг, стиль талазы-биле сайзыралгалар)

7-ги класска тыва дыл кичээлинге календарь-тематиктиг план

Дылдың кезектери	Программа аайы-биле темалар	Шагы	Хуну	
			План езугаар	Кичээлдин эрттирген хуну
Дыл, дыл дугайында ниити билиглер	Тыва дыл – Тыва Республиканың күрүне дылы. Тыва дылдың ужур-утказы болгаш хүлээлгелери. Тыва дыл болгаш чоннуң культуразы. Тыва дыл болгаш оске дылдар	1	06.09.	
	6 класска өөрөнгөн чүүлдеринге катаптаашкын	1	07.09.	
	Ч.с. Чогаадыг «Чайгы дыштанылгам»	1	08.09.	
	Лексика.	1	13.09.	
Морфология болгаш орфография	Кылыг созу			
	Грамматиктиг сайгарылга	2	14.09. 15.09.	
	Кылыг созунун утказы, грамматиктиг демдектери, синтаксистиг хүлээлгези		20.09.	
	Кылыг сөстөрүнүн уткалыг бөлүктери.	1	21.09.	
	Ч.с. Чурук-биле ажыл.	1	22.09.	
	Кылыг созунун дозу	1	27.09.	
	Кылыг созунун чогаадылгазы. Морфологтуг арга.	1	28.09.	
	Синтаксистиг арга	1	29.09.	
	Дузалаал кылыг сөстери	1	04.10.	
	Диктант. Частырыглар-биле ажыл	2	05.-06.10.	
	Нарын болгаш составтыг кылыг сөстөрүнүн тургустунары болгаш оларның шын бижилгези.	1	11.10.	
	Кылыг созунун болур болгаш болбас хевирлери	1	12.10.	
	Ч.с. Эдертиг	1	13.10.	
	Кылыг сөзүнүн немелде утка илередир хевирлери. Кылыг сөзүнүн залогтары.	1	18.10.	
	Болдуруушкун залогу.	1	19.10.	
	Болчуушкун залогу	1	20.10.	
	Эгидииншкин залогу. Качыгдаашкын залогу	2	25-26.10	
	Кылыг сөзүнүн видтери. Тодаргай эвес вид. Доозулган	2	27.10 08.11.	

	вид			
	Дагыннаан вид. Болбастаар вид.	2	09-10.11	
	Ритмиктиг вид. Дүрген вид	2	15-16.11.	
	Хыналда ажыл.	2	17.11. 22.11.	
	Катаптаашкын	1	23.11.	
	Причастие (катаптаар).	2	24.11. 29.11.	
	Эрткен үениң причастиези.	1	30.11.	
	Келир үениң причастиези, болгалак үениңпричастиези.	1	01.12.	
	Причастиелиг бөлүглел, ооң домакка тодарадылга,байдал болуру.	1	06.12.	
	Причастиелерниң морфологтуг сайгарылгазы.	1	07.12.	
	Ч.с. Чогаадыг	1	08.12.	
Деепри частие	Деепричастие (катаптаар). Деепричастие – кылыг сөзүнүң өскерилбес тускайхевири. Деепричастиелерниң грамматиктиг утказы,морфологтуг демдектери, синтаксистиг хүлээлгелери.	2	13.12. 14.12.	
	Кожаланчак деепричастие	1	15.12.	
	Каттышкаш деепричастие	1	20.12.	
	Эрткен деепричастие	1	21.12.	
	Болбас деепричастие	1	22.12.	
	Удекчи деепричастие. Кызыгаарлаар деепричастие	1	27.12.	
	Тыва дылдың деепричастиелери. Деепричастиелиг бөлүглелдер, оларга бижикдемдектери болгаш домакка байдал болуру. Морфологтуг сайгарылга.	1	28.12.	
	Словарьлыг диктант	1	29.12.	
	Хыналда ажыл	2	10-11.01.	
	Кылыг сөзүнүң наклонениелери.	1	12.01.	

Кылыг созунун наклонениелери	Болуушкуннаклонениези, оон үелери.	2	17.01.	
	Болуушкун наклонениезинин эрткен үеги.	1	18.01.	
	Болуушкун наклонениезинин амгы үеги.	1	19.01.	
	Болуушкун наклонениезинин келир үеги.	1	24.01.	
	Дужаал наклонениези.	1	25.01.	
	Даар наклонениези.	1	26.01.	
	Чөпшээрел наклонениези.	1	31.01.	
	Кызыгаарлаарнаклонениези.	1	01.02.	
	Кылыг сөзүнүн морфологтук сайгарылгазы.	1	02.02.	
	Кылыг сөзүнгө катаптаашкын.	1	07.02.	
	Хыналда ажыл	1	08.02.	
Оттунуг сөстөр	Өттүнүг сөстөр – тускай чугаа кезээ, ниити утказы.Өттүнүг сөстөрнүн уткалыг бөлүктөрү (үн, ыыт- дааш, шимчээшкин, хевир өттүнөр сөстөр, миннишкин илередир сөстөр), оларнын тургустунары.	1	09.02.	
	Составтыг кылыг сөстөрү тургузарынга уjur-дузаы база синтаксистиг хүлээлгеги. Өттүнүг сөстөрнүн морфологтук сайгарылгазы.	1	14.02.	
	Өттүнүг сөстөр – тускай чугаа кезээ, ниити утказы.Өттүнүг сөстөрнүн уткалыг бөлүктөрү (үн, ыыт- дааш, шимчээшкин, хевир өттүнөр сөстөр, миннишкин илередир сөстөр), оларнын тургустунары.	1	15.02.	
	Составтыг кылыг сөстөрү тургузарынга уjur-дузаы база синтаксистиг хүлээлгеги. Өттүнүг сөстөрнүн морфологтук сайгарылгазы.	1	16.02.	

	Катаптаар: Наречиелерниң чогаадылгазы болгашоларны шын бижири.	2	21.-22.02.	
	Наречиелерниң уткалыг бөлүктери, оларның синтаксистиг хүлээлгелери. Үениң наречиези.	1	28.02.	
	Туруштуң наречиези.	1.	29.02.	
	Сорулганың, чылдагаанның наречиелери .	1	01.03.	
	Кылдыныг аргазының наречиези.	1	06.03.	
	Хемчегниңнаречиези.	1	07.03.	
	Наречиелерни оске чугаа кезектеринден ылгап алыры	1	13.03.	
	Наречиелерниң морфологтуг сайгарылгазы.	1	14.03.	
	Катаптаашкын.	1	15.03.	
	Хыналда ажыл	1	20.03.	
	Ч.с. Чогаадыг	1	21.03.	
Дузалаал чугаа кезектери	Дузалаал чугаа кезектери. Эвилел – дузалаал чугаа кезээ. Эвилелдерниң утказы болгаш оларның домак тургузарынга ужур-дузазы. Чагырыштырбас эвилелдер: каттыштырар, удурланыштырар, аңгылаштырар.	1	22.03.	
	Чагырыштырар эвилелдер.	1	03.04.	
	Синоним эвилелдер. Эвилелдерниң морфологтуг сайгарылгазы.	1	04.04.	
Эдеринчилер	Эдеринчилер болгаш дузалаал аттар, оларныңграмматиктиг хүлээлгелери.	1	05.04.	
	-биле деп эдеринчини шын бижири. дег, ышкаш деп эдеринчилерни бөлүглелдертургузуп турда, биче сек-биле аңгылаары.	1	10.04.	

	Эдеринчилерни оске чугаа кезектеринден ылгаары	1	11.04.	
	Эдеринчилер болгаш дузалал аттарның морфологтуг сайгарылгазы.	1	12.04.	
	Артынчыларның утказы болгаш грамматиктиг хүлээлгелери.	1	17.04.	
	Артынчыларны бөлүктээри болгаш шын бижири. Артынчыларның морфологтуг сайгарылгазы.	2	18.-19.04.	
Аян сөстери	Аян сөстери, ооң бөлүктери. Аян сөстери бар домакка бижик демдектериболгаш ударение.	1	24.04	
	Аян сөстериинң морфологтуг сайгарылгазы.	1	25.04.	
	Хыналда ажыл	2	26.04. 02.05.	
Чугаа, чугаалажып харылзажыры болгаш чугаа культуразы	Созуглел. Темазы болгаш кол бодалы.	1	03.05.	
	Созуглелдин янзылары. Монолог.	1	08.05.	
	Чурумал.	1	10.05.	
	Угаап боданыышкын. Тоожуушкун.	1	15.05.	
	Диалогтуң хевирлери: кандыг-бир кылдыныгже хаара тудар чугаа, медээ билип алыр азы дамчыдарчугаа, бодалдар солчур чугаа.	1	16.05.	
	Ч.с. Созуглел-биле ажыл.	1	17.05.	
Чыл төнчүзүнде түннел катаптаашкын	Морфология. Кылыг сөзү. Наречие.	1	22.05.	
	Өтгүнүг сөстөр. Дузалал чугаа кезектери. Аян сөстери	1	23.05.	
	Туннел кичээл	1	24.05.	

Пронумеровано,
прошнуровано и
закреплено печатью
всего 14 страниц.

Директор школы: Е.В. Ондар

